

Majko moja lijepa! Odilazim smirena sa sobom i sa svijetom što ga ostavljam. Ostaje mi najteže: ova moja ispodvijest. Dugo sam oklijevala i mislila: ne bi li možda bolje bilo oprostiti se s jednim kratkim zbogom, ali nisam mogla. Već zbog Fedora. Zapravo jedino zbog njega. Dvih dana sam ga posjetila. Htjela sam da ga vidim posljednji put. Po sebi se razumije da mu ja o ovom mojem krajnjem koraku nisam ništa ni napomenula. Mogu ti reći da je naš rastanak bio čak malo i komičan. Kad sam odilazila, malo sam na vratima stala... Mora da sam nekako čudno izgledala, jer je Fedor u istih mah prasnuo u smijeh. Inače je naš razgovor bio sasvim ozbiljan. Ja sam sjedila na njegovoj postelji, dok je on šetao gore dole po sobi. /Nekakva mala sobica: osim kreveta i jednog okruglog stola i stolice nema u njoj gotovo ništa/. Pitala sam ga: kako je s ispitima, a on meni sasvim otvoreno, da se on s tim stvarima ne bavi.

— Nema smisla! Apsolutno nikakva smisla! Njemu je uopće sve na svijetu bez ikakva smisla. Život je, veli, glupost, čemu onda pamet? I sve tako: na što ovo? na što ono? Pitala sam ga: kako on misli sebi udesiti taj i ~~XX~~ takav život? A on meni: prema prilikama. — Vrijeme, veli, ubijam kockanjem, pa kad me sreća odbjegne — varam... Iako je život besmislen, treba ipak da ga nekako odvišaš. i odigravaš. Otac ga je odvio unaprećac: skončao se sam. Imao je krivo. Tako Fedor, a u mene je već sve spremno da uradim što i otac...

Na to pridje k prozoru, nekoliko trenutaka osta čelom oslonjenim o staklo, potom se još malo prošeta sobom i pomaknuvši stolicu k postelji sjede nasuprot meni. Ponudi mi cigaretu, zapali i sam, i ja ne bih znala reći kako se naš razgovor navrnue na naše djetinjstvo. Možda nas je na to potakla i ona aluzija na očevu smrt... Naše djetinjstvo! Ti znaš, mama, a možda i ne znaš, kakvo je ono bilo. Ne, ti ne možeš znati... Tvoje oči, tvoje misli, tvoje srce — sve je to bilo daleko od nas dvoje. Mi znamo i zašto! O tome smo u onoj Fedorovoj sobici razgovarali mnogo, najviše. Nisi nas voljela, jer smo oboje naličili na oca, a otac je bio ružan. Imao je nekakav čudan, mesnat nos, kao što ga ima i Fedor, a donekle i ja, lice koričavo, oči bezbojne, poput mojih, i široka usta, s odviše krupnim usnama, kao što su i u Fedora i u mene. Još kao malena osjećala sam da te i njegov glas dira, ozlojeđuje, a tako je valjda bivalo i kad bismo Fedor i ja progovorili: svaki put bi nas ušutkala. Ni smjeha nam nisi podnosila: koliko li si mi puta prigovorila, da ti moj smijeh ide na nerve? A ti si uvijek bila krasna. I to smo u onom našem posljednjem razgovoru spominjali Fedor i ja. S udivljenjem smo govorili o tvojoj divnoj crnoj kosi, dok je još duga bila. I poslije, pošto si je podrezala, nama se onako valovita i puna mekih uvojaka činila uvijek lijepa. Sjećam se kako mi je jednog dana Fedor kazao: — Ne izgleda li ti naša mama kao neki prelijepi dečko? Nas dvoje ružni, a ti lijepa kao nadaleko nijedna gospodja? I nije nam ~~bi~~ krivo, naprotiv: Veselili smo se i ponosili. Naša mati, a onako krasna! I to smo spominjali.

Još da je samo bilo malo tvoje ljubavi, i naša sreća bila bi potpuna. A te ljubavi ne bijaše. To se vidjelo u svakoj tvojoj riječi što bi je nama uputila, u svakoj tvojoj kretnji. Druga djeca izlazila su s majkama u šetnju, obilazila dućane, polazila zabave, mi - nikuda. Ti si izlazila sama, a kad bi se vratila, nikad nas ne bi pitala: što ste radili? kako vam je bilo? A kad bismo te mi štogod zapitali, ili ne bi odgovorila ili bi uzvratila oporo i oštro. Kad smo jednom Fedor i ja donijeli iz škole odlične ocjene i pokazali ih tebi, ti si se na nas otresla: - Dajte mi već jednom mira! I otada ti nismo više pokazivali naše ocjene, niti si ih ti od nas tražila. Možeš li se, mama, sjetiti, da si me kada poljubila? A da znaš kako sam ja žudela za jednim tvojim cjelovom, samo za jednim! Istina, kad bi iz grada stigla tetka Lucija, uvijek je htjela da joj sjedim na koljenima, da me može grliti i ljubiti. Ali ona je bila tatina sestra, pa je bila ružna, kao i tata, i kao i svi od njegova roda. A ja sam čeznula za tvojim licem, onako lijepim i dragim. E, ali da nije bilo tetke Lucije, onako ružne, Fedor i ja ne bismo uopće ni znali, što je to djetinjstvo. Ona nam je donosila igračke, ona nas je vodila u kino, ona se je veselila našim ocjenama, ona nam je pričala mnoge lijepe i čudesne stvari. Zato je svaki njezin dolazak bio za nas sretan i slavan događaj. Nažalost takvi su radosni dani bivali za nas sve rjedji, jer su sve rjedje bivale i posjete tetke Lucije. Između tebe i nje dolazilo je često do riječi, katkada i do oštih, naročito kad bi ti prigovorila, što za mene i Fedora ni malo ne mariš, da nas zapuštaš... Ti bi se na to u licu sva zapalila, naljutila i viknula, da si u kući ti gospodarica, i kome nije pravo, - tamo su mu vrata! I tetka bi se pokupila i otišla, i prošlo bi više nedjelja, dok bi se opet vratila. Onda bi iznova došlo do svadje. I tako je to išlo, dok nije jedna tetka prestala dolaziti - za uvijek. Mama, ko će joj nositi na grob cvijeće, kad mene više ne bude?

Na tati moglo se vidjeti da nas voli, ali to nam bijaše slaba utjeha, jer on u kući nije značio ništa. Mi smo ga samo žalili i gledali u njega više kao u nekog bijednog siromaha nego li u oca. Tvoje svadje s tatom bile su svakidašnje. Ponekad upravo strašne. Sjećaš li se kad si ono - ne znam zašto - bacila na njega tiglu, ona pri tom se otvorila, a žeravica se sva razletjela ukolo? Tada mi se ražalilo još većma. Jednom sam pitala tetku Luciju, zašto si onako nemilosrdna prema tati. Tetka nije htela odmah da kaže, ali pošto se vi dvije opet nešto porječkaste, tetka mi - pošto ostasmo same - iskazala sve. I kako su tvoji stariji bili nekakva propala gospoda, pa kako ste se jednog dana našli svi na ulici, i ti morala u nekakav dućan da zaradjuješ. I kako te ondje našao tata, mladi advokat, i zavolio te, izvukao iz onog dućana i oženio. A ti, umjesto da mu budeš blagodarna, uzela si ga na zub, jer - kako ono reče tetka Lucija - tako se obično dešava u svijetu: dobročinstva se lako zaboravljaju, dok oni, što su ih učinili, ostaju u pameti kao trn neki. Otuda i mržnja na njih. Medjutim, ti ćeš, mama, najbolje znati, koliko ima istine u tim riječima tetke Lucije. Ja sa svoje strane držim, da ga ~~nikada~~ nisi voljela, jer je bio ružan, kao što nisi nikada voljela ni Fedora, ni mene, kao da smo mi siromasi krivi, što ličimo na njega. Nisi nas voljela! Jedinu ljubimac tvoj u kući bio je Fifi. I mi smo ga voljeli, Fedor i ja, i davali smo mu šećera i učili ga da "prosi". Ali tek što bismo se malo poigrali s njime, ti bi ujedared iz sobe ili kuhinje viknula: "Fifi" - i lijepo bi nas psetance mahom ostavilo i otskakutalo k tebi. Tako bijaše i kad bi ga i tata uzeo na koljena i stao

da ga miluje po kovrčastoj dlaci: jedva bi dva-tri puta prešao rukom po nje-
govoju glavici, već bi odjeknuo tvoj glas, i Fifi bi se sav sretan izgubio u
jedan mah. I tako je nama bivalo uskraćeno i to naše skromno veselje. Tati
bijaše ipak lakše. Kući je dolazio sve redje, na ručak, ponekad i na večeru.
Sprijateljio se sa sucem, pa se s njime često sastajao, išao s njime u šetnju
i na izlete. Još mi je živo u pameti kako bijaše, kada ti ono jednog dana re-
če da ga je pozvao za nedelju na ručak... Htjela si, kako se ono kaže, iz ko-
že da iskočiš.

- Do vruga!, baš tako si se okosnula na tatu, do vruga ti i tvoji pri-
jatelji!

- Pa on je moj jedini..., branio se tata.

- Svejedno: moja ~~KKXX~~ kuća nije krčma, niti sam ja tu da poslužujem ne-
koga...

I nikako da se umiriš. I što god bi ti do ruku došlo, bacila ~~mi~~ od sebe,
i sjećam se kako me je na to obuzeo neki ludi strah, da bih pri tom mogla
lako i ja da nastradam, te što sam opreznije mogla šmugnula sam iz sobe, u
hodnik. Došla i nedelja - i ti znaš, mama, kako se ono odigralo. Stigao sudac,
sav nalickan, s prekrasnom kitom cvijeća, koju ti je predao s nekoliko fanih
riječi. I ruku ti je poljubio, a ti si mu sva crvena u licu zahvaljivala ta-
ko slatko i milo, da sam se ja u sebi samo čudila i pitala:

-Bože, ma je li ovo glas moje mame?

I tata se je smješkao. Po strani je stajao i sve se smiješkao. Nekako
široko, nezgrapno, svakako najljupkije što je mogao. I ja sam se smiješkala
i u ogledalu vidjela da je i moj osmijeh isto onako širok i nezgrapan...
U srcu mi je ipak bilo lakše. Malo čas sam se bojala da će tanjuri i čaše
poletjeti sa stola, a evo sve prolazi u najljepšem miru Božjem. Ne samo što
se mama ne ljuti, već je i sva nasmijana... Onda smo posjedali za sto. Sve u-
godno i veselo: razgovor, smijeh. Tata sretan, iako se na njega niko i ne o-
svrće. Sudac je najviše razgovarao s tobom i gledao te nekako čudno, i ti nje-
ga. Svakako gledala si ga kao što nisi nikada ni tatu, ni nas, Fedora i mene.
Sudac mlad, obrijan, oči su mu velike i žive, kao da govore. ~~IKXX~~ svaka kre-
tnja mu je fina, svaka riječ kao da je izišla iz neke srebrne "šatule"...
Priznajem, da je tata prema njemu izgledao vrlo bijedno. I mi: Fedor i ja...
I Fifi se priljubio uz lijepoga stranoga gospodina. Pustio je da ga sudac
miluje. I ti si pustila, da se sudac njime igra i nisi ga zvala sebi... Ti
znaš, mama, što i kako je poslije bilo. Sudac je sve češće dolazio k nama, ali
ne zbog tate. Kako si nama kratila ono malo radosti s Fifijem, tako si i ta-
ti odnijela jedinog prijatelja... Sve češće dolazio je sudac k nama, pa i ka-
nije bilo tate. U takvim zgodama ne samo što smo Fedor i ja smjeli, već smo
morali da izidjemo. Čak bi nam dopustila da povedemo sa sobom i Fifija...
I u kavanu biste odlazili: u prvo vrijeme s tatom, poslije i sami. Vidjali su
vas same i u šumicama, po najpustijim serpentinama, pod Učkom. I u najzabitni-
jim morskim uvalicama, u čamcu, u autu... U školi se iza mojih ledja šaputalo
svašta - dakako - sve nekako uvijeno. A ja sam osjećala kako mi se obrazi
žare. Bila mi je blizu petnaesta...

Tata je iz dana u dan postajao sve umorniji, zamišljeniji. I tako je
to išlo, dok ga niste jednog jutra našli mrtva. Ti znaš, kako se ono desilo:
bila si otišla sa sucem na neku zabavu, a tata se medjutim otrovao veronalom.
Ostavio je za suca ceduljicu sa dvije tri napisane riječi. Molio ga da se po-
brine za nas: Fedora i mene... Ti si bila kao izvan sebe. Ne od žalosti, već

od neprilike, što je tata ono počinio baš one noći i tu u kući.

- Kad je već naumio da sam sebi sudi, zar nije mogao da odabere kakvo mjesto napolju? - kazala si sucu, ne sluteći, u onoj svojoj nervoznoj uzbudjenosti, da te ja slušam. Svi su iza toga očekivali, pa i ja, da će se vas dvoje, ti i sudac, uzeti, tek što prodje prvo vrijeme žalosti. Svi smo se u tome prevarili: prošli mjeseci i godine, ali do vjenčanja nije došlo. Ni do dana današnjega! Zašto? To ćeš ti najbolje znati, mama. Meni su to neke moje "prijateljice" objasnile ovako: ti da si od njega tražila, da on bude sve tebi, a tako i ti njemu. I da on tebe voli zbog tebe same, kao i ti njega zbog njega sama. Ti si dakle tražila, vele moje prijateljice, ono što se u braku ne može naći, zato si htjela, da medju vama vlada samo jedan odnos: odnos ljubavnika prema ljubavnici i obrnuto... Ti ćeš najbolje znati, da li je baš tako bilo, ali do vjenčanja nije došlo, a sudac se u brzo uselio u kuću i zauzeo tatino mjesto. Razumjećeš da ga ni Fedor ni ja nismo mogli da volimo. Meni se kod ručka činilo svaki put, kad bi prinio k ustima čašu, da vidim tatu kako ispija otrov, a Fedor mi reče da mu je češće dolazilo, da mu nešto tresne o glavu... Stotina naoko neznatnih sitnica budilo je u nama ~~XXXXXXXX~~ averziju protiv njega. Medju tim sitnicama bio je Fifi. Kad bi se god sudac pojavio na vratima, mali bi bijeli psić sav razdražan poletio k njemu, dizao šapice, umiljavao se oko njegovih nogu, a ti ne samo što ga ne bi zovnula kao onda, kad se igrao s nama i s tatom, već si se nekako blaženo smiješila, i s onim svojim smiješkom kao da bi bođrila Fifi-ja, da se samo i unaprijed umiljava svome novom gospodaru. Ah, onaj tvoj smiješak mama! Šta bih bila dala da je meni namijenjen! Za Božić i imendan nosio ti je divne darove i mnogo cvijeća. I ti bi mu, sva sretna, s onim nebeskim smiješkom ovila ruke oko vrata i dugo si ga ljubila. Ja sam to gledala iz kakvog prikrajka i osjećala u srcu velik bol. Mislila sam na naše čestitke, Fedorove i moje! Tek što bismo izišli preda te, da ti zaželimo sve dobro o imendanu ili o novoj godini, ti bi nas ubrzo prekinula i, bacivši cvijeće na stranu, otsjekla kao da se ljutiš:

- To su gluposti...

I inače na svaku našu dječiju nježnost ti bi nam uzvraćala: "To su gluposti!" Mislila sam da je onaj tvoj način izražavanja prešao i na Fedora: i njemu je sve na svijetu glupost - i sam život!... Često sam vas uhodila, kao potstignana nekom bolećivom radoznalošću, i gledala vas iz prikrajka, kako se milujete: ti i sudac. On je držao tvoju ruku u svojoj, a ti se stisla uz njega i zagledala se u nj kao da ćeš ga očima progutati. Lice ti je pritom bilo obasjano kao nekim neobičnim svijetlom i u takvim trenucima bila si lijepa kao nikada. Šta bih dala, da me je u ovome mome bijednom životu samo jedan put ozarilo ono tvoje nebesko majčino svijetlo! Katkada biste se razigrali kao djeca. Smijali ste se svakoj sitnici, zbog jedne obične riječi, jednog očnjeg miga. Prinosili ste jedno drugome cvijeće pod nos, na usta, i pošto bi ga on poljubio, prinijela bi ga i ti k svojim usnama, i otuda ga nisi skidala dugo. Vladali ste se kao mladi, sasvim mladi zaručnici, pa je i meni, gledajući vas iz svog skrovišta, napadala želja za cjelovom, jednim jedinim... Nisam ja onda mislila na neke momačke usne - ta ni na kraj pameti nije mi dolazilo, da bi se meni ikada mogao da približi neki muškarac! Ne, ja sam čeznula samo za jednim tvojim dobrim pogledom, mamo, za jednim tvojim cjelovom. Fedor je ubrzo otvrdnuo: skitao se uokolo i

tražio zabave gdje je mogao da je nadje. I što se veoma osjećao odbačenim to se više tuđio doma. Odbačena sam se osjećala i ja, i zgažena, Ali ja sam bila prikovana uz kuću: jedno što me ni vani nije niko htio, drugo, jer si ti htjela da radim u kuhinji, i pospremam sobe, dok si ti bila sa svojim sucem u razgovoru ili gdje god na šetnji. Osjećala sam se malo kao ona pepeljuga iz priče, i to je u meni budilo revolt i punilo mi dušu gorčinom. To bijaše onda, kad si me - sjećaš li se? - prikazivala kao neku nesnosnu čan-grižljivku, što je već tada, - kako ono ti reče - nosila u sebi sve elemente buduće zagrižljive i žučljive usidjelice. Pogdjekad bih izišla i ja u šetnju, sama, daleko tamo do Strmice, gdje je more najdublje... Dolazilo mi ne jedanput da obračunam s ovim svojim životom. Čula sam ili čitala: ko je u životu proživio samo jedan časak sreće, može godinama i godinama da se i kroz najdublji mrak nada da će opet jednom do svijetla. Ja nisam otkad sam došla na svijet, imala ni jednog svijetlog tračka - čemu da se još nadam? nešto me je ipak držalo: jedna moja velika ljubav, jedina: ljubav k muzici. Kad sam samo mogla, zatvorila bih se u svoju sobu i izvodila na vijolini meni najmilije etide. Znala sam da te to draži, nervira, ali pored svega toga, možda i baš zato, ja sam čitave sate gudila, navijala ili - kako bi ti u svojoj razdraženosti rekla - zavijala. Kad eno - desilo se čudo: sudac je odjednom stao da ti dokazuje da u mene ima ipak neki muzički talenat, i da ne bi zгорега bilo, da mi se nadje učitelj. Ti si se samo smiješkala, malo podrugljivo, malo prezrivo, ali on nije htio da popusti već mi jednog dana reče kod ručka:

- Upisao sam te kod profesora Gentili: prva lekcija sjutra u jedanaest!

Ti si se na to namrgodila, a ja nisam znala, kako da mu zahvalim. Otkuda najednom tolika ljubaznost s njegove strane? Možda misao na tatu, na onu njegovu krajnju preporuku? Nisam htjela da ulazim dublje u to: ovom svojom pažnjom pružio je meni mnogo radosti i ja sam mu za to blagodarni-darna i u ovom lednom trenutku... Profesor Gentili bio je sa mnom vrlo zadovoljan. Osjećala sam da me stari umjetnik voli i da ima prema meni obzira, što su mene, odbačenu, tjerali u veliku zabunu i najveću nepriliku. Jednoga dana, pošto smo zajedno izveli jednu sonatu, on mi sa suzom u oku poljubi ruku i reče:

- Gospodjice, podje li tako naprijed, vi ćete proslaviti sebe i svoj starog profesora...

Mislila sam: možda mi ovaj moj bijedni život sprema ipak nekakvo malo mjestance pod suncem! Noću nisam mogla oka da sklopim od pustih, ludih želja. U mojoj se ugrđanoj mašti odmotavale sve neke čudne, fantastičke slike i, najvjerojatno blještavi prizori. Već sam gledala sebe virtuoskinjom, kako putujem iz jedne prijestonice u drugu, kako stupam s jedne pozornice na drugu, a pozorišta sva u sjaju, mirisava, puna najotmenije publike.

U ložama sve sami visoki dostojanstvenici i najelegantnije dame... A sve oči uprte u mene, u moju violinu, što pod mojim gudalom izvodi nebeske, možda nikad nečuvene tonove... Aplauz, urnebes, prolamanje, kiša cvijeća! A sutradan sve novine pune hvale i najvećeg priznanja. I tako od trijumfa do trijumfa, dok me naposljetku ovjenčanu aureolom jedne vlike slave i moje rodjeno mjesto ne poželi, da me vidi, čuje... I ja sam se već vidjela tu, u

raskošno rasvjetljenoj sali našeg "Ekelziora", gde mi svi plješću, bacaju cvijeće i prilaze da mi čestitaju, a među prvima, ti, mama moja rođena, da me zagrliš i poljubiš... A to sam ja i čekala, samo to, ništa nego to, i na samu pomisao da bi se taj san mogao da ostvari, ja sam u mojoj postelji sred noćnog mira plakala od sreće.

Bolesne želje, luđa maštenja? Svakako, ali ja samu njima crpla svu svoju snagu i sve bodrenje. I vjeru i nadu u uspjeh. I osvanuo dan prve "Feuerprobe", kako je ono stari profesor nazvao koncerat, u kome su imale da sudjeluju neke njegove učenice, razumije se i ja među njima. Tako je na program došlo i moje ime. Sve su moje drugarice imale da izvede lakše stvari, meni je samoj namijenio najtežu: onu Bethovenovu sonatu. Ali, treba reći, moje su drugarice bile one večeri neobično lijepe i odnijele silan aplauz. Dvije su između njih morale čak i da ponove svoje izvedbe: jedan sasvim beznačajni "rondo" i jednu isto tako beznačajnu "fugu". Onda sam došla ja na red. Posljednja, s onom teškom Bethovenovom sonatom i s mojim nelijepim licem. Po nerijetkom kašljanju i meškotanju na stolicama razabrala sam da je sve promašeno. Pljeskalo se i meni, ali slabo, kao preko volje. Profesor očajan čupao sebi ona dva tri svoja sijeda vlasa.

- Ne razumijem ovde ljude! Svirali ste kao mali Bog! Svakako od svih najpreciznije i s najviše osjećaja.

I ti si mama, bila u sali. Kad smo se one večeri vraćali kući, kazala si mi same dvije riječi: -"Sad imaš!" Sudac je, priznajem, pokušao da te ublaži: -Pa nije bilo baš ni tako rđavo?...

One noć u postelji. One uzglavlje natepljeno suzama. Ej, mama moja lijepa. Propalo dakle i to. Još sam htjela da se ~~XXXXXXXXXXXX~~ berim, ne bih li se kako održala na vodi... Kad su one sa ratništa stigli prvi ranjenici, i ja se prijavila kao bolničarka, u mene je opet stala mašta da kopa. Zgođa je, mišljah, divna: bolesnicima ću iskazivati toliko požrtvovne njege, ljubavi i pažnje, da će se možda među njima naći koji, da mi to uzvratiti sa nešto male toplote usrdnosti i srdačnosti. I dala sam se na posao s najzanosnijom predanošću. Nisam imala sreće. Dok sam im s neiskazanim prijegorem ispirala i čistila rane, brisala znoj, prinosila im u usta hranu, dotle su oni očima tražili lijepe bolničarke, namigivali im, smiješkali im se, donosili im slatke riječi...

Jedne večeri zamolila me jedna kolegica, da je tey noći pratim na zabavu, na koju je pozvao neki časnik rekonvalescent. Nisam odbila. Čemu? O mom izbivanju po danu i po noći nisi više vodila nikakva računa: bilo ti je svejedno s kim se družim i kuda odlazim. Ipak, tako je u mojim godinama ovakva sloboda s više strana privlačna, ja bih bila voljela sjediti povazdan uz tebe...

Kad udjemo, moja kolegica i ja, bilo je u lokalu vrlo živo. Od ženskih gotovo sve same mlade bolničarke, muškarci sve sami oficiri. VečERICA lagana, za stolom našla sam se pokraj nekog zdepastog, krupnog kapetana. Ni lijep ni ružan - između svih on je jedini nosio brađu, nekakvu crnomanjastu, pa je već i s toga među onim golobrađim, izgledao kemično. Živ, veseljak, tek stigao s fronta, još ne "angažiran". A kako sam ja jedina bila "slobodna", nije imao mnogo da bira, pa da razbije dosadu, obraćao mi čas jednu riječ, čas drugu. Pošto se male oslobodio, postala mu i riječ slobodnija, i ja sam često bila primorana da mu se od srca nasmijem. I tako je to išle

naprijed, sve življe i slobodnije, i svršilo se da se i on k meni, kao i ostali oficiri svojim damama, nagnue nad uho i šaputao mi koješta..., pa kako je sve oko mene kliktao od smijeha, nisam ni ja mogla, a ni htjela, da se držim kao svetica. Smijala sam se sve glasnije. I pila... Neko slatke vino, što se neprestano iskrilo i pjenušilo. On mi nalijevaše u čašu... I drugi su to činili svojim damama, a kako su se i oni sve dublje nagibali, nagibao se i on k meni. I kako se ni jedna nije otimala, ni branila, nisam ni ja... Ne znam koje je doba bilo, kad smo se razišli. Svako na svoju stranu... Ona koju sam imala da je "čuvar", nestala je nekuda sa svojim kavalikom, i ja sam se, ne znam ni sama kako, izgubila s onim svojim. Silom je htio da me kući prati. Išli smo ispod ruke, a noć tamna. Mislila nisam ni na što... Tek sam osjećala da me sve jače prožimaju neka divna uzbuđenja. Tako bijaše i sutradan u noć, i prekosutra, i idućih noći. Već to što je on prema meni pokazivao interes neki, bilo bi dovoljno da se priljubim uz njega, ali njegove su riječi u momentima bile tako tople i mile, da sam sepuna neke slatke nade pitala: - Ne ljubi li me?... I da ga više privežem uza se, ja sam njemu mahom otkrila svu svoju dušu, srce, da u njega razbudim što više vruće simpatije prema meni, prikazala sam mu sav dotadašnji, bijedan život moj, svu svoju crnu usamljenost i kako živim od svih odbačena, dok sve iz mene vapi za ljubavlju za željom, neodoljivom žudnjom da volim i da budem voljena. Isprva je slušao kao začuđen i šutio. Poslije bi, kao po običaju, pokušao da se malo našali, ali kako bi se ja, jecajući bolno, stiskala uza nj, on bi se i opet malo zamislio i pomilovao bi me po kosi. Iz njegovih usta protekle bi tada riječi tako srdačne i tople, da mi se od njih vrtjele u glavi, i bile mi je, kao da sve oko mene pjeva: ipak se našla duša, što se evo i na mene priklonila! Tako je to teklo dobar mjesec dana. Poslije smo se sastajali sve rjeđe. Izišao je, veli, neki novi red, po kojemu je časnicima dopušteno samo katkada da izlaze u noći.

Ali ni ti naši rijetki i što dalje sve rjeđi sastanci nisu više bili ni izdaleka onako svijetli kao oni predjašniji. Još je uvijek bio prema meni ljubazan i pažljiv, ali se ne rijetko dešavalo da bi sred najživljeg razgovora unaprećao stao i nekud se zagledao, kao da je u onaj trenutak nešto odjednom stalo između njega i mene. Kad bih ga zabrinuto upitala, što mu je, on bi se u isti mah nasmijao, nekako čudno stresao glavom i udario u neke šale, kojima više nisam mogla da se smijem... Jedne večeri na rastanku reče mi: - Iduće me nedelje ne čekaj.

Nešto mrazno podiđe me po čitavom tijelu.

- Kad ću dakle opet ovamo?, upitah sa zebnjom.

Malke promisli pa odgovori: - Idući ponedjeljak.

Taj ponedjeljak bio je neobično vjetrovit, noć još burnija, ali ja sam ga na urečenom mjestu, "na Puntici", uzalud čekala do pola noći i preko. I pljusak se spustio i šibao me s vjetrovom po licu, ali ja sam dalje čekala i - ne dočekala. Tako i sutradan. Onda mi rekoše da je naglo krenuo, i niko ne zna kuda. Nije mi se javio. Skršilo me, smutilo, rastrojilo mi živce. Mnoge sam plakala, dok mi naposljetku ne bude kao da sam otupila na sve, za čitav svijet. Jednog NIXX jutra moje mi se lice učini u zrcalu kao da se još većma izobličilo, i ja se smrtno osmijehnuh: kakva li je te obmana bila? I kako sam ja mogla i časkom pomisliti da će me neke ovakvu zavoljeti? Onda je došlo ono druge: iznenađeno osjećanje da se pod mojim srcem

nešto živo pokreće. Kako sam u onom trenutku ostala živa? Iznajprije bude mi kao da mi se pod nogama otvorila nekakva jeziva provalija, onda se oko mene zavrtio svijet; kao sumanuta, zaprepastena motala sam se po sobi, ruku očajno pruženih, usta otvorenih, kao da ću sad zastenjati i zovnuti u pomoć. Koga? Tebe? Svoju rođenu mater? Da se bacim preda te, da ti obujmim koljena, da te obaspem svu cjelovima i plačem, i da ti jecajući iskažem svu svoju muku? Ne, na to nisam mogla, ni smjela da pomišljam. Ne potraja dugo i u ovom mojem jednom biću nastupilo je neke tupo smirenje. I stvorila se ova moja krajnja odluka. Ne idem sama, ~~XXXXX~~ vodim sa sobom i plod one moje krute iluzije. Bolje tako, kad nemam na sebi ni jedne skladne crte, da mu je namijenim....

I tako je sve svršeno: ja idem! Svoju poslednju čašu neću ispiti kod kuće, jer neću da smetam kao tata. Otići ću u mrtvačnicu, pružiću se na marmornu ploču, položiti pokraj sebe ovo pismo i - - -

Vrijeme je da prekinem. Ne odilazim sa zlim srcem na tebe, mamo! Nosila si me devet mjeseci i ja ti već zato moram da budem blagodarna. Jedno te molim: otvori li ti se kada srce tvoje materinje i nadješ li u njemu mrvičak srdačnosti i dobrote meni namijenjene - prenesi to na Fedora. Vjeruj, mamo: teško je živjeti bez ljubavi! A sada jedno veliko zbogom, tebi i svijetu...

Tvoja Vanda

Viktor Car Emin